

Det tas forbehold om endringer.

Statsminister Per Bortens foredrag
i Oslo Handelsstands Forening
25. november 1965.

Næringslivet og statsmyndighetene.

Innledningsvis vil jeg konstatere at denne forening i 1965 har hatt to norske statsministre på talerlisten. Det viser bl.a. at parlamentarismen fremdeles er en realitet i vårt land. Men jeg vil ikke gå så langt som å ønske at dette skulle bli en årligårs tradisjon - det ville vel være å forlange for mye i retning av partipolitisk beskjedenhet - og vel heller ikke ønskelig ut fra et stabilitetssynspunkt i demokratisk relasjon.

Årets valg gav grunnlag for regjeringsskifte, og vi har fått en samarbeidsregjering med parlamentarisk basis i fire partier. Kommentatorene har allerede analysert både årsaken til den stemmeforskyvning som fant sted selv om den var relativt beskjeden - og det samarbeid som ble en realitet - både valgtekniske - og som forutsetning for regjeringsdannelsen. Jeg skal ikke ved denne anledning bidra særlig med kommentarer verken om det som har skjedd eller om utsiktene for samarbeidet videre, bare konstatere

at de komponenter som har trukket i retning av samarbeid har vært sterkere enn de som måtte trekke andre veien. Kanskje kan det si noe både om den allmennpolitiske situasjon hos oss for tiden - og om hvordan de enkelte politiske partier det her er tale om betrakter sin funksjon i fellesskapet.

Mange venter kanskje mer markant øyeblikkelig forandring - og er til og med skuffet. Jeg håper det er en forhastet problemstilling. Et byggende demokrati i fred - skal ha kontinuiteten som sitt kjennemerke - ikke tilfeldigheten. På det punkt synes jeg Th. Chr. Wyller har noe rett når han i en kommentar til årets valg skriver : "Årets valg - som valg i det hele tatt - overvurderes. Dels fordi man eksponerer politikkens konfliktinnhold og overser den fundamentale enighet. Dels fordi det parlamentariske spill overskygger andre politiske prosesser. Samlet blir valget bedønt isolert fra hva jeg her kaller en politisk totalitet. Det hele er ytterst forståelig. Konflikten har dramaets appellvirkning - samarbeid og enighet tilhører hverdagsplanet!"

Som jeg sa har Foreningen hatt en statsminister tidligere i år til overmål også om samme emne : "Næringslivet og statsmyndighetene". Av erfaring vet jeg at man har

tendens til å være for lettsindig med å svare ja til en oppfordring om å tale i et slikt forum. Foreningen har presisert en del punkter som den ønsker kommentert her i kveld. - Viktige og prinsipielle spørsmål som det er naturlig å vente Regjeringens standpunkter til. Men jeg må be om en viss overbærenhet - tiden har vært en av minimumsfaktorene i Regjeringens 1 1/2 mnd. lange levetid.

Regjeringen har måttet prioritere det arbeid som har vært nødvendig av hensyn til Stortingets arbeid - og mulighetene for prinsipielle drøftinger har blitt tilsvarende mindre. Og som naturlig er - ønsker jeg ikke å tillegge Regjeringen som kollegium synsmåter som ikke er gjennomdrøftet.

Når det gjelder næringslivet og myndighetene kan det være nyttig å erindre skalaen av berøringsflate under de forskjellige politiske systemer - fra sovjet-sosialiseringen med så å si hel statsdrift - til fullstendig renliberalisme.

I de vestlige land har vi vel det vi kaller blandet økonomi med næringsutøvelse under den enkeltes personlige ansvar og under samfunnets kontroll. Og vi har en blanding av privat - og statlig næringsliv. - Denne syntese - om man vil - mellom deler av de klassiske systemer - med noen variasjon i blandingen er karakteristisk for vestlig økonomi. Det parlamentariske demokrati er bare en del av systemet - en meget viktig rolle spiller de utenom parlamentariske krefter - større jo mere gjennomorganisert vårt samfunn blir. På denne bakgrunn må det kunne slås fast at vår form for demokrati neppe kan eksistere uten et intimt samarbeid mellom

næringsliv og statlige myndigheter. En viktig oppgave for Storting og Regjering i dette blandede system blir bl.a. å bidra til en rimelig fordeling slik at individer og grupper ikke blir forfordelt. Og det må også kunne slås fast at man må finne fram til samarbeidsorganer som til enhver tid står i forhold til organisasjonsmønsteret i vårt samfunn. Slik som situasjonen fortoner seg i dagens Norge kan vi grovt forenklet si at berøringen mellom næringsliv og stat faller i to plan:

1. for det første det samspill som kreves for å ha herredømme over kostnadsnivå og konkurranseevne i næringslivet og balansen i vår økonomi -
2. og for det andre alle de berøringspunkter man får av næringspolitisk art der grunnlaget legges av det offentlige gjennom fellestiltak - opplæring og forskning - og stimuli av de forskjellige slag.

Ikke minst den hurtige forandring som preger vår tid - krever stadig nye samarbeidsformer og organer.

La meg først berøre punkt 1. Det er vel alminnelig erkjent at ett av de svake trekk i vår økonomi er underskuddet i driftsbalansen overfor utlandet, om hvilken finansministeren uttalte i Stortinget : " For årene framover

må det være en viktig oppgave - ja - jeg vil si - en hovedoppgave å bringe utviklingen over i en annen retning!

Og for vår konkurranseevne - vil kostnadsutviklingen bli avgjørende. I mange land arbeides det med å finne fram til nye former for inntektspolitikken. Og det er klart at det land som lykkes best - eller først - i å sikre en inntektsutvikling i pakt med den realøkonomiske bæreevne vil ha et pre i konkurransen. For vårt vedkommende aktualiseres spørsmålet igjen av det forestående lønns- og prisoppgjør.

Her kommer de muligheter statsmyndighetene rår over inn i diskusjonen. Noen av disse som også er etterlyst i de spørsmål som er stillet fra Foreningen er besvart gjennom Regjeringens tiltredelseserklæring og nasjonalbudsjettforslag ledsaget av finansministerens kommentar. Dette gjelder bl.a. de forutsetninger for produksjon og verdi som de stipulerte aktiviteter innenfra de enkelte sektorer bygger på - og en del av de virkemidler Regjeringen vil foreslå tatt i bruk for å sikre målsettingen. Det vil således være kjent at den kvantitative regulering av en del av byggevirksomheten foreslås bibeholdt - unntatt for skolebygg.

Arbeidskraftmarkedet er fortsatt så stramt at man ikke har funnet det tilrådelig å ta byggereguleringen helt bort.

Når det gjelder det forestående lønns- og prisoppgjør vil jeg generelt presisere at Regjeringen fullt ut respekterer den erkjente demokratiske rett som ligger til grunn for interesseorganisasjonene, og at lønns- og arbeidsvilkår avtales mellom partene under ansvar. - Men samtidig har man det faktum at staten er direkte avtalepartner for store grupper - og også det faktum at Regjeringen generelt i oppfatningen er tillagt ansvar for landets økonomi. Regjeringen er derfor innstillet på å videreføre de bestrebelser som er innledet for å bringe organisasjonene i kontakt med hverandre for å få en samlet drøfting av hvilke realøkonomiske tillegg vår økonomi gir dekning for til enhver tid.

Det forum for kontakt som er etablert er det såkalte kontaktutvalget som består av representanter for Arbeidsgiverforeningen, LO, jordbruksorganisasjonene, Fiskarlaget og Regjeringen. Jeg har forstått de nevnte organisasjonene slik at de fortsatt er innstillet på drøftinger i dette forum.

Så har spørsmålet vært reist om å utvide dette utvalg med representanter for handelen, herunder NKL. Såvidt jeg har oppfattet lyktes ikke dette forrige gang det var aktuelt.

Når det gjelder handelen er det kolonial - kjøtt og fiskevareomsetningen som er underlagt en ordning slik at avansesatsene godkjennes. Handelen for øvrig er underlagt prislovens generelle bestemmelser. Hvis en slik utvidelse skulle bli aktuell - måtte vel Norges Handelsstands Forbund være den fellesnevner som i tilfelle representerte denne nærings i kontaktutvalget.

Det er også andre store grupper som ikke er representert i kontaktutvalget. Jeg kan f.eks. nevnte stats- og kommune-tjenestemennene som til sammen nå utgjör ca. 240.000 personer - et antall som er stadig voksende - og hvis lønnsvilkår naturligvis betyr tilsvarende for helheten. Naturligvis kan det sies at mange av disse indirekte er representert i Kontaktutvalget - gjennom LO, men mange er ikke representert. Vanskeligheten om man ønsket denne gruppe med - er å finne en naturlig samlende fellesnevner. - Når jeg nevner dette - må det ikke oppfattes som noe gjennomtenkt ønske - men mere for å belyse hvilke interesser kontaktutvalget omfatter, da særlig i relasjon til ønsket om i dette utvalg å diskutere en helhetsvurdering av inntektsoppgjørene.

Endelig har man diskutert hensiktsmessigheten av et tilretteleggende organ av ikke partsbundne kvalifiserte personer som skulle skaffe bakgrunnsvurderinger for kontaktutvalget. Tidligere statsminister Gerhardsen luftet denne tanken i sitt foredrag i januar i denne forening, og gjentok den i sitt innlegg i finansdebatten i år der han uttalte etter referatet: "Jeg tror også det vil være riktig å få et lite utvalg av fagøkonomer som kan legge tilrette et materiale som kontaktutvalget vil kunne ha nytte av under sine drøftinger og vurderinger." Regjeringen annonserte i sin erklæring at den ville lufte denne tanken videre. Personlig tror jeg ideen har mye for seg. Den er prøvd i andre land - riktignok med vekslende hell, og vi hadde vel noe liknende i det såkalte Paulson-utvalget, og som en spesiell foranstaltning i en bestemt situasjon. Nå forstår

jeg at det er delte meninger om tanken - og Regjeringen er naturligvis ikke innstillet på å ta skritt i strid med organisasjonenes oppfatning. Men likevel kan det være riktig å mosjonere for en tanke som man mener er riktig - i håp om at den kan modnes. I andre land har de til og med gått så langt at vurderingen fra et slikt ekspertutvalg er blitt offentlig på forhånd - og da ligger det jo en ganske tungtveiende rettleiding i en slik mekanisme.

Under alle omstendigheter tror jeg at det vil være i alles interesse på lengre sikt å skaffe tilveie så objektive fakta som mulig og spre kjennskap til vekselvirkningen og den gjensidige avhengighet i et inntektsoppgjør - det er jo kun vår felles produksjon som er det eneste grunnlag for materiell framgang.

Jeg merker også at det er politisk motstand mot tanken. Særlig har Sosialistisk Folkeparti - men også andre tatt avstand. Argumentet er at det er en beskjæring av organisasjonenes handlefrihet.

Men selv organisasjonene i et moderne samfunn aksepterer jo at friheten bare er relativ. Man kan ikke kjøre raskere frem enn grunnlaget er til stede. Og det er vel det som er kommet til uttrykk gjennom de toneangivende organisasjoners villighet til å delta i diskusjon av en helhetsløsning.

For å gjøre det helt klart - så er det ikke Regjeringens hensikt å bidra til at noen gruppe blir salderingsobjekt i et inntektsoppgjør. Og den er også klar over at det alltid vil bli lavtlønnsgrupper i et samfunn i utvikling. Disse må vises

tilbørlig hensyn. Men også det må skje imom rammen av helheten.

Vil man en liberal økonomi og næringspolitikk - og det vil Regjeringen - er forutsetningen at alle - men først og fremst de som har bestemmende funksjoner - viser samfunnsansvar. Det må vises måtehold - det gjelder oss alle - også medlemmene av denne forening i sitt naturlige ønske om størst mulige avanser. Jeg sier naturligvis ikke dette fordi jeg mener det er noe spesielt grunnlag her mere enn andre steder - men for å betone sammenhengen - ønsker man å ha kostnadsstigningen under kontroll må det gi seg utslag i de daglige disposisjoner i alle ledd. Myndighetene klarer ikke det alene, men er nødt til å appellere om samarbeid.

Jeg vil ikke gi meg inn på spådommer om det kommende inntektsoppgjør. Et spesielt forhold gjør seg sterkere gjeldende denne gang - enn tidligere, nemlig at produksjonslivet blir belastet forlods av lovbetingede ytelser. Syketrygdpremien stiger blant annet på grunn av heving av kurpengene - de alminnelige trygdesatser økes fra 1. januar 1966. Arbeids-giverandelen vil øke fra 125 til 150 prosent av lønnstakernes premie - feriegodtgjørelsen øker fra 9 til 9.5 prosent fra 1. mai neste år. Og i tillegg får vi ytelsene til folkepensionen. Alt dette må få virkning på størrelsen av lønns-tillegg - det skal jo komme fra samme sekken!

Så noen ord om kredittrestriksjonene. Regjeringen har i Stortinget gitt uttrykk for at den omstridte kredittloven

vil bli anvendt, dvs. så langt de nåværende regjeringspartier gikk inn for loven i fjor. - Den endelige utforming av loven førte til at Samarbeidsnemnda ble oppløst - jeg har oppfattet situasjonen slik at det skjedde under utsikten av at lovens mest vidtgående bestemmelser ville bli praktisert. Forhandlingene pågår nå om formene for begrensning av utlåns-økingen og jeg har forstått kredittinstitusjonene slik at de er interessert i samarbeid med myndighetene.

Når nå forutsetningene for opphevelsen av Samarbeidsnemnda ikke er til stede lenger - kunne det vel forsåvidt være grunnlag for å gjenopplive dette organ - noe som jeg har forstått den nåværende finansminister mener var et hensiktsmessig forum for drøftelser på dette område.

Før jeg avslutter omtalen av slike kontaktorganer vil jeg nevne det økonomiske fellesutvalg som består av representanter fra de økonomiske organisasjoner - en del forskere og representanter for Regjeringen. Dette utvalg kom i stand i år og har hatt ett møte. Utvalget kom vel i stand som et resultat av den diskusjon som ble ført om et planleggingsråd. Regjeringen finner ingen grunn til ikke å fortsette drøftelsene i dette utvalget og vil ta kontakt med medlemmene når det blir tid og foranledning.

Til slutt vil jeg så med noen ord berøre det jeg henførte under pkt. 2 i min rubrisering, kontaktflaten mellom næringsliv og myndigheter - på nærsagt alle felter utenom inntektsoppgjørene.

Dette blir et stadig videre spektrum i dagens samfunn og berører områder som hver for seg er emne mer enn nok for en kveld.

I alle produksjonsgrener stilles man overfor de strukturendringer den teknologiske utvikling og andre faktorer fører med seg. Det integreres i alle mulige former, ofte i retning av stadig større enheter. Varehandelen går heller ikke fri for omstillingskrav. Og det som ofte er tilfellet, det er ikke bare den nakne forretningsstruktur som berøres - det er rett og slett livsformen for dem som blir berørt det er spørsmål om.

Jeg skal ikke her dvele for lenge ved alle de undersøkelser som er foretatt for å belyse hva som er den optimale størrelse på bedriftene i de forskjellige bransjer. Jeg vil bare konstatere at konklusjonene er motstridende - og såvidt usikre at jeg tror man på politisk basis skal være noe forsiktig med å instituere forskjellsbehandling f.eks. skatte- og kredittmessig for å påskynde en bestemt utvikling. For vårt vedkommende vil det si at vi vil bestrebe oss på å fjerne den diskriminering mot de små og middelstore bedrifter som vi visselig har i skattelovgivning og kredittforhold. - Også ut fra den oppfatning at de fleste bedrifter har begynt i det små - det er ofte der ideene unnfanges. Det skulle vel heller ikke være utenkelig at stigende materiell standard skulle skape økt etterspørsel etter kvalitet og individualitet, som skulle ligge vel til rette for de mindre. Dermed er det ikke sagt at de store integrasjonene er overflödige. De er iallfall tilsynelatende uunngåelige.

Men det kreves sikkert fordomsfri innstilling fra bedriftslivets folk - også varehandelens - i retning av samarbeid i nye former. Det er fristende for meg å dra sammenlikningen fra landbruket hvor de små enheter her er blitt tvunget inn i samarbeidsformer og hvor den gamle innstillingen - i retning av å se en konkurrent i naboen er avløst av forståelsen for betydningen av felles markedsføring. Jeg tror den samme prosess vil være løsningen også for andre bedrifter - dersom de skal overleve. Og det bør de - for jeg tror ikke på bare velsignelse ved integrering i stadig større enheter - hvor den enkelte nødvendigvis må bli mere og mere et nummer i det store systemet.

Men samtidig som det stilles store krav til næringslivets folk - øker kravene også til myndighetene - som bl.a. skal forestå og stake ut kursen i opplæring og forskning - slik at næringslivet gis de beste forutsetninger av den art som tilrettelegges gjennom fellestiltak. Leder-spørsmålet spiller en stadig mer fremtredende rolle - og tilpasning av yrkesskolene slik at de til enhver tid mere kan konsentrere seg om kunnskaper som dagens situasjon krever. Og vi må vel også anta at det er en statlig oppgave å bistå med å bringe forskningsresultatene ut til dem som skal omsette dem i praktisk produksjon - ikke minst har dette aktualitet for de mindre bedriftene !

Til slutt vil jeg gi en honnør til nærings-
livets folk på et helt annet plan. Det snakkes ofte
om trivselsproblemer fordi alle menneskelige hensyn
må vike for det rene profittjag. Det er mulig dette har
forekommet - ja vi kan vel si det har det.

Men det som ofte slår en når det i dag snakkes om
slike ting - er at de som i stillings medfør også har ansvar
for andre - er at de i stigende grad oppfatter sin funksjon
ikke bare å fremme snevre interesser - men at de har en
funksjon i det store maskineriet - med ansvar for mennesker.
Og det er en gledelig utvikling. For i all vår streben etter
rasjonalisering og effektivitet - nå vi aldri tape av syne
at den materielle produksjon skal være til for menneskene -
og aldri omvendt!